

Суггарыкчы

С. С. СЮРУН

Агаар-бойдустун кан-халымынын чымында колхоз суггарыкта чок черден дүжүт албай турда, эвенуон бо көргүзү кайгычык эки түнел-дир. Оон-биле калы суггарыкта дээрге магыдалдым дүжүтү ханды-манын чууга чүгүл деп, партиянын айтышкынын херек кырыга боттанып-лазы ол-дур.

1965 чылда Саа Сюрюн чүгүл чангыс эвенуон эвес, колхозтун 60 ажыг суггарыкчы-таражыларын ажалын удуруп турар. Ол дээрге суггары-мал дээр оон кызыл-агай ажалын, арга-дуржулгазын колхозчуларын бедин-биле үчкел суггарык ол.

Эрткен чыгыс суггарыкта ажалын эки түнелин өөрөңгө көргөш, бо чымын суггарык-ла болур черлерин ызылаа суггарык тарым деп, суггарыкчылар шиптирлен алган, мичаага суггарык чер 1200 га ажыг. Суггарыкчыларын ий-ий, үш-үш кылдыр үзүп тургускан, кичи бүрүзүнө 25 га черин быжылаан. Олар ол оонашкан черлеринде тарылга мурунун болгаш чыгыс үеде ий чедир суггарыктын чорутушкан, тарылганын өскө-даа ажалдаан база чорударлар. Бичангыш «Болшевисттик» суггарыкчылар тараа култураларын гектар бүрүзүндө 18, кукурузданын жоган массанын 300—350 центнерден эвээш эвээш өстүрүп алыр дээр, бригадир С. Сюрюнуң удурулганын биле демиселчи туралар.

Суггарыкчыларын ажалга мергежилдин айы-биле таарыштыр тургус-кулаш, изик-чеп, чепек-херекс-биле хандырган. Саа Сюрюн бо чы-лим бодуңу оонашкан участокунан алгыда, 57 га черин база суггарыг, оон участокунга ирик өлөктү төккөн болгаш кызыл-тастын «Скала» деп сортуң чыгып тарган.

Суггарыкчыларын шынарчыне кол кичээгөй салдырган. Арык-сумуну-н канчаар белектер алган болгаш суггарыкчыларын шынарчы хынаар комиссиясын составында Сюрюн боду база ажалдап турар. Ол бодуңу оонашкан участокту харылавышкан, суггарыкчыларын ажалын хынал көрүп, чептеринде азе кылар талазы-биле айтышкынын берип, оон түнелин база катан хынал турар. Сугну кайы хамаан чок чыгып бадырып-каш, хөрүзүнү үрээр, чамдык черлерин малгаштадырар, оок-деликтиг кыл-ыр чорукту чайлаар. Арыктын кулак сааган суу дугаап боорунга ажыг-лар калбак демперлерден кылган шиптер-биле суггарыкчы бүрүзүн хан-дырар. Олар оон эки ажалдап билерлер.

Ам тарылга мурунун суггарыкта доозулган. Баштай суггарыган чер-лерде тараан таралар чер өңүт өскөрт берген. Суггарыкчылар ам аш шиптирлиг үеже—чайгы суггарыктаже киреринге белекенип туралар.

Чайгы суггарыкта эң шиптирлиг болгаш элзэн берге болур. Эрткен чымын суггарыган черинисе кызыл-тасты чыгып тараан оон дарың черин байдалы-биле арыктарын белекенип алдым. Унуштер үш кулак чедир үкүп чорда, чайгы суггарыктын агай бердик. Унуштерин камнаар тө-лөөдө, сугну кайы хамаан чок бадырбас, эки чедиртерин чууга. Бир эвес суггарыкта дески эвес болур болза, оок-деликтиг, чингил-бышканын та-раа оон үнер. Ындыг таралымн дүжүдү өрүлөөс. Суггарыкчыларын шына-рыг чорударына хөрүзүнү кыры дески болуру, арыктарын аразын мратпай, кыска-кыска кызып алыр, сугну кайы черге кайнаар агар уун чамы суггарыкта үезинде биле алыр чууга. Бо чымын суггарыган база мичаар чорудар бис—деп, эш Сюрюн бодуңу дуржулгазын чу-гаалды.

Ол колхозта 67 харыг Д. Байыр, С. Маныш, Х. Комбу, С. Бора-оол, С. Кавай-оол, С. Седип-оол болгаш оон-даа өскөлер чамы суггарыкта үе-зинде чүс-чүс гектар черлерин суггарыкта. Көдээ ажал-агыл култура-ларын бедин дүжүттерин өстүрүп алырныг суг курдаарын чөп ажыгалап, суггарыктаже бодуңу бүтү күжүн, арга-мергежилдин үндүрүп, хей-хей тонна тарааны төрөң колхозуңга, совхозуңга өстүрүп берип ту-рар. С. Сюрюн шыкш кижилер республикада хей. Маана «Сут-Хөл» сов-хозтун Бора-Тайга салбырынн сурагыл суггарыкчымы Василий Бюрюнуң адал болур. Оон эвенуон эрткен чымын 50 гектар шөлге кызыл-тастын га бүрүзүндө 28 центир дүжүтү өстүрүп алган. Бо чымын Бюрюнуң 4 кичи составтыг эвенуон 150 га черден бедин дүжүтү өстүрүп алыр дээр демиселчи турар.

Бедин дүжүт дээр демиселдин шак ындыг мастерлери, ажал-ишчи кижилер Тыванын өскө-даа ажал-агылдарында бар. Сорутка болза эки суггарыкчыларын ажалын дуржулгазын негедерин, соци-листтик чарышты калбартып, чаагай дүжүтү алганы дээр немелде төлө-варин бээр, шанал-макталга кирери болур.

«Эки суггарыкчы—элдик дүжүтү алганын ол» деп өс болза анаа эвес, эки дүжүт бодуңу шуут бузуралдыг илгел-дир. Бичангыш суггарыкчы бүрүзүнү хулаалгези — бо илгелди хандырып болур.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫНҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫҢЫЧАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Хойну дүрген кыргымы арганын талазы-биле кыргыкчыларын ийги республика конкурсуң 1965 чылдын июль 1-ле «Өк» совхозка эрттер дугайында доктаалды Тыва АССР-ниң Министр-лер Чөвүлели хулаалгези.

Кыргыкчыларын республика конкурсуңун негелдезин бадылаан болгаш конкурсуң киржикчи-лерин хулаалгези, кыргыкчыларга ажалдаар черлерин белекенип республиканың Көдээ ажал-агыл министрствозуңга, «Өк» совхозтун дирекциясына хулаалгези. Хойларын дүрген кыр-

гымынын аргазын бүгү-ле ажал-агылларга кал-баа-биле негедерин организастарын рай-комнарыга, райондарын көдээ ажал-агыл бу-дурлаге эргелдеринге, колхозтарын болгаш совхозтарын удурутчуларынга хулаалгези.

Ук конкурса республиканын райондарында аз дээр 40 хире кыргыкчылар киржир. Конкур-суң түнелин ундурин-биле республиканын Кө-дээ ажал-агыл министрствозуңга И. П. Краснова баштаган жюриин бадылаан. (Кон-курсуң негелдерин 2-ги арыдан номчулар).

Төрөөн чуртту күш-ажыл-биле алдаржыдар

Майын 26-тиң хүнү, кежээ 8 шак ажып турда, клубту улус додур улуртуктар. Оларын аразында меха-низаторлар, тускай эртемчилер, малчылар болгаш черле кымырны чок дээрли.

«Төрөөн чуртту күш-ажыл»-биле алдаржыда» деп кежээвиңи эгелдештир — деп, совхозта парт-ком секретары эш Б. Кенден-Хуурак чаралды. Президиумге сонгукан шип-тер олуттарын ээлепкен соонда, сов-хозтун директору эш В. Сапелкин чамы тарылганын эртенкиниң бол-гаш моон сонгаар соруткалар дуга-йында допу информатия кылган.

Бо чымын чамы тарылганын-га кирерде болгаш оон чорудуп тур-ган үеде совхозтун коллективин СЭКП ТК-ның март Пленумун шиптирлерин боттандырып дээр де-миселчилик, чер ажалын бедин култураларын совхозу болур ат дээр инициативаны көдүрүп үйдү-ген болгай—деп, эш Сапелкин чу-гаалды.

Совхоз бо чымын кол култура — кызыл-тасты 24,300 гектарга тарым планын май 18-ге 25,602 гектар кыл-дыр ажыг жүрүскен. Ол шыкш өскө

культураларын планы база ажыг жүрүскен. Тараа, мал чепи, кар-тофель, ногаалар дээр бүтү культу-раларын тарылга планы 30,050 га турган болза, жүрүскенин 30,919 га болган. Тарылга 16 ажыг хүнүлө доозулган.

Бригаддар аразында социалисттик чарышқа № 9 бригада тилектиг бо-луп, шиптир Кызыл тукут баштайт хүнүндө эгелдеш кымы-даа алыс-паан. Ол тукут ам совхозтун контро-разынн баарында пестестал кыры-нча «Күш-ажылга алдар» деп олуун-биле алдаржылар тургускан. Брига-дир эш Василий Бюрюнуң ажалды эки организастарын-биле болгаш ме-ханизаторларын бир деминг, шу-дурга ажалдааны-биле ол бригада бичи-даа анаа турушкун чок ажал-дааш, шык бадырышкынын дөрт хо-нукта дооскан, таралымн чамыла-нын 9 ажыг хүнүлө азе удул Тил-еленип хүнү — май 9-га дооскан.

Эш Н. Сорокин бригаданын № 5 трактор-хоуу бригаданын социалисттик чарышқа ийги чери ээлээ.

Механизаторлар С. Оюу-оол, Н. Нагоян, О. Калдар-оол, О. Очу-Е. Горбунов, М. Өзөй-оол болгаш

чамы тарылганын оон-даа өскө му-накчыларын аттарын алдаарга, бу-гү зал азыш чаксаакшыны-биле ба-йыр чедирген.

Чайгы чер аңдарылазы болгаш тарылгаларын чайгы ажалдааны — механизаторларын мурунда ам ха-рыскалыгы сорутка ол. Чайгы аң-дарылазын ам 40 хуузу жүрүскенин. Ам дүжүтүң салым-чолу чайгы ажалдаан, азе бедин дүжүт дээр демиселдин ийги үс-чалдазын кай-чар эрттеринден хандырып.

Чайгы аңдарылазы талазы-биле бри-гада берген ооналганын ийги 10-ла доозарын ол ээлээ.

Оон өскө-даа мурунчалар ботта-рынын ажалын, моон сонгаар чүңү чепи алыр чуугаал турган.

Даразыла хей мурунчаларын шынал бажиктер болгаш өрөктиг чүлдер-биле шапкан.

Д. МОНГУШ

Ээлчегде 9 га ажыг

Ээлчегде 6 га черин аңдарлар нор-малы Бай-Тайганын «Талы» совхо-зунн механизаторлар 1. Арантан биле Х. Притт аңдар 9 га ажыг, беш дожукту түнелин-биле тыпсыр кызыл тукуттарын тарылга эгелдеш-тин бөр эдеп келгенер. Оларын аңдарга чери дески, хан болгаш ооп каапкан черлер чок.

Д. САЛЧАН

6000 киловатт немежир

Кызылдың төй электри станция-зынын күчүзүн улгаттыраа ийги эгелдешти тууду эгелдеш. Амы үеде 6000 киловатт күштүг бус-биле ажалдаар генераторун таваан «Ты-ва тууду» трестинин туудугуларын салып турар. Бичангыш ол тууду-жуларга генераторун тургуаар та-вакты дүрген болгаш ажи шынарлыг салыр харымсалгалыг үдүт оонаш-кан.

Электри станциязынын бо ээлчээ ажылдалга кирген соонда, чүгүл Кы-зылдың эвес база Бин-Хем районун колхозтарын, совхозтарын, үдүтүр бузуралгелерин электри-биле хан-дыр апар.

М. ПЕТУХОВ

Кызылдың төй электри станциязынын үдүт экономика.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда бо чымын май 28-те болуп эрткен хулаалга элзэн аш айтырмалары чуугаалшкан.

«РСФСР-ге чоңун медицина хан-дырылгазын болгаш кадык камга-далынын байдалын база ону улам ийги экижилерин дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң док-таалы Тыва АССР-де күрүсеп ту-руштын дугайында республиканын кадык камгалаа министрнин ора-лакчы эш М. Г. Шабеевич илет-келип Президиумга чыдап, чууга-лашкан.

Республикада чоңун медицина хандырылгазын сөөгү үеде элзэн эки-жээ, медицина албан черлеринин четизин улуу-биле камбарган. Кадр-лар белекенип талазы-биле чо-гуур ажылдарын чорудуп турар. Рес-публикада ам 402 экичилер, 1172 ор-тук эртемниг медицина ажалдакчы-лар ажалдап турар, оон шипинде 22 экичилер болгаш 387 ортук эр-темниг медицина ажалдакчылары тыва кижилер болуп турар.

Чоңун материал-культурут де-нини үргүчү бедин, медицина дуа-дамчызы экижил, шынар белеп ту-руштын түнелинде республикада аарымы, чорук ийгили-биле үргүчү кызырлыг, чоңун шынын узап ту-рар.

Чоңун медицина хандырылгазын экижилер дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаалынын күр-селдезин организастар талазы-биле ажалды кадык камгалаа министр-ствозу болгаш медицина албан чер-лери, чер-чер Советтериниң хей-хей аяксымдары ам-даа чептер чорудуп турарын Президиум демделген.

Кадык камгалаалынын организастар болгаш албан черлеринде чоңун ме-дицина хандырылгазын чорудуу де-мелдеш эвес болгаш кууд шынарлыг болуп турарын хей фактылар бар. Маа олардын ийгилиги ажалдап турар малчыларын болгаш оларын өс-бү-лөсүн үргүчү хандырып медицина ажалдакчыларын ам-даа хандыр-байт турар. Медицина болгаш сан-итар-пигия пропатазиян оон орту-зунга чорудурыла хей-хей медицина ажалдакчыларын чептер киржип, профилактиктиг ажалды кууд де-мелдеш чорудуп турар.

Эмнелде-профилактиктиг албан чер-леринин четизин кайбартып, мате-риалдыг баазанын быжылаарыче, кадык камгалаалынын ажалдакчы-ларга чуртталга-амыралынын чо-гуур байдалын тургузарыне респу-бликанын кадык камгалаалынын ми-нистерствозу, албан черлери болгаш чер-чер Советтеринин кукумдары ам-даа чептер кичээгөй салып турар.

Оон түнелинде хей-хей медицина албан черлери чоруту тускай эртем-чилер-биле үр үеде хандырылмай турар болгаш медицина кадрларынн ажалга доктаас чорук көбөй. Ам үеде медициначыларын 70 хуу ажу-мерлер чок. Өзүр, Эрзэн, Тес-Хем район экижилерин. Илчине, Баян-Кол, Хорун-Дар, Саглы участок ажалдагы ортук эртемниг меди-цина ажалдакчылары-биле чүгүл 50 түү хандырылган. Ындыг түрүкө 1964 чылда болгаш бо чымын дөрт айларында ызы-бүр чылдагаанар-биле 47 экичилер республикадан үзүп чоруткан.

Республикада эмнелде албан чер-леринин тууду планы чыл салымка-ла күрүсеп ийги келген, ол план 1963 чылда чүгүл 68 хуу, 1964 чылда 30,4 хуу, бо чымын дөрт айларында 16-ла хуу күрүсептиг. Медицина чер-леринин туудушкунуң чарыгаланын.

Айтылган чептерин чайлаар, пресия алыр ужурут колхозчуларга пенсия тыпсыр ажалды эс кыска учууздаа доозарын райкукумга дааскан доктаалды Президиум хулаалгези.

«Тыва АССР-ниң Хуудулуг ат-талы дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумун 1962 чылдын декабрь 2-ле Чарымыга илгелди дугайында, хей удуруттар илгелди «Иени алдары» деп орден-биле болгаш «Иени медалы» деп медал-биле планнар дуга-йында болгаш өскө-даа айтырларын Тыва АССР-ниң Дээди Соведини Президиумунга чуугаалшкан.

КУДР-НУҢ ШЕРИГ ТӨЛЭЭЛЕРИ А. Н. КОСЫГИНИҢ ХУЛЭЭП АЛГАН

Май 28-ге Кремльге ССРЭ-нин Ми-нистрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин национал камгалаа министрнин оралакчы, кол штаб-тын начальниги, армия генералы Чон Гван баштаан КУДР-нук шериг тө-лөктерин хулаалгези.

Найралчы байдалга эртер бөсө-дугаа КУДР-нук камгалаа министр-нин оралакчыны — Шериг-апар удуруттарын болгаш Агаарга удуз камгалаалы камгалакчыны генерал-полковник Ким Дэ Хон болгаш генерал-полковник Чон Бен Рак, ге-

нерал-напо Сын Ен Су, а ол шы-каш КУДР-нук Совет Эвилелерин элчин Ким Бен Дик болгаш шериг атагези, удуз полковник Чон Дем Гер киришкен. Беседэга совет тал-лазын ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-лелиниң Дахшыны экономиктиг харыл-заалар талазы-биле Күрүн комите-динин даргалынын оралакчыны генерал-полковник Г. С. Сидоров болгаш генерал-лейтенант Г. Ф. Воро-нов киришкен.

(СЭТА).

Коммунист—партияның идепкейлиг демиселчизи

(«ПРАВДА» СОЛУННУҢ МАЙ 28-ТЕГИ МҮРҮҢҮ ЧҮҮЛҮ).

Бистиң партиянын күжү—оон илс болгаш организастары талазы-биле чыгыс аай болуп сыйып каттышканын-да. Бодуңу илс-оон-милан-да дайыччыларын ажал-чорудулазын чангыс күзеге каттыштырбышан, революцион марксизм-ленинни өөрдүгү, бодуңу эртем талазы-биле үндештирген Программанын уду-рулга бодурушунан, партия бодуңу төгүт талазы-биле өндүрүлүг ху-лаалгезин чедикшилик боттанды-рып, чоңу коммунизм тургузушкунуң орун-биле бузуралгаш баштап чоруту. Ажалды чоңун асынын ке-жиг дээр, коммунист идеалдарын тилдештир дээр мадамдыг демисе-лчиле партия массага кайгамчык удуз адалдыг болуп, оон ханм хүн-дүткелди чедип алган.

Амы үеде бистиң партиянын ху-лаалгезинде үзүл-бодулаарынын бол-гаш ажал-херезинин талазы-биле чыгыс үс-биле каттышкан 12 миллион хире кичи санаттынч турар. Ленинин партиязынын кежигүчү боттандыран арык бедин алдар чок. Ынчаарга оон артык ууш харымсал-га база чок. СЭКП-нин хулаалгезин-кирип турар кичи буруз СЭКП-нин Программанын биле болгаш Уставы-биле тозаргалдан үлүг хулаалгелер-ин бодуңа ат турар. Партия боду-нун кежигүчтеринин ажал-ажалды коммунисттик эзу-биле көөрүн негеп турар. Партия кежигүчү—бүгү-ле чаа, депшидегил чүдүлдерин азел-кечи, күш-ажылдын бузуралгашын бединер болгаш продукциянын шына-рын экижилер дээр, муракчы ду-жугалар негедер дээр болгаш чок-ка демиселчи чоруту кичи болур. Ол болза техниканы, профессионал-дыг мергежилди шигээдин алыр, со-

циалисттик өңүчү камнаа кадагалаар болгаш көүдөлдүр хулаалгези. Ол хулаалгелерин күрүсеп, коммунизм-ни материал-техниктик баазанын тургузар дээр демиселге илсепке-ли-биле киржир—коммунист кичи-нин политика талазы-биле быжым хамыгын мурунда тозаргаллаар чүгү бо-дур.

Ботгарынын күш-ажылы-биле бүгү чоңун бузуралгашын чедип алган партиянын эң дээр дайыччыла-рынн аттары калба-биле бидин-гир. Коллектив бузуралгаш коммуни-ст ажал-ишчилерин авангарды бол-дур турар. Ажалга олардан үзегер ал, оларын өттүрүп турар. Ярослав-де «Кызыл перако» комбинатын амык лесуш Муза Рубцова мынаар билжир турар: «Мен амы-далымга партияга кирер деп чүгө бо-лап чоруп кичи мен. Бистиң комби-натта коммунист станокча-даа, хей-ниинтин херезинге-даа ыгылап туралар. Чижээлээр, Валентина Сергеевна Калачева дижи. Амыд-ралымга кымын дөдөшкө эки ирги кылдыр болуп келгенде, Валенти-на Сергеевнаны ызылаа болал кел-ер мен. Оон инициативаны-биле же-че чааргычкы саналдарын шекке негеп-ретпэн дээрли! Хей-ниини талазы-биле хей соңун эгелдешкинер оон-биле жеке холбошпаан дээр! Ол анаа ажалдакчы турган, ам мастер бо-лур берген. Ажалдап-даа, өөрөңгө-дээр турар—каала-даа четтигер. А бистерге, амыктарга келгенде, арын-шырай чыгып, чамы болгаш сагыш човангыр

апар. Кичи анаа сепкилде ажалды бериксиз бээр, оон-биле өскө күзүл-дүр чүлүг дугайын сүмөжил бол-дур.

Мастер В. С. Калачева шыкш ы-ндыг ажалга ымак, бидүштүг, иници-ативалыг, негелдеш болгаш сепкил ажыг кижилер санал чепсес хей. Партиянын күжү оларда-дыр. Олар болза чүгүл бузуралгашын чедик-шиктер дээр демиселчил турар эвес, харын политиктиг амыралга база илсепкейлиг киржип, хей-ниини ху-лаалгезин күрүсептиг үзегерин көр-гүзүп туралар.

Чамдыкта мындыг-даа таарылга-лар тургулаар: кичи эки ажалдап турар, ынанганш мактадырынга ол төлөптиг шыкш. Ынчаарга чурум чок чүвени, хоралыг эзу-биле ажал-даар чорукту, хойлу-дүрүмгө удуз чорукту көрүп кааш, оон хая көрүп бээр. Ындыг кичи хулаалдага мыт чок олурар, хоралыг чүгүл удуз ажалды-биле тулчуп киреринден корт-кан, чингил айтырылган ойталай бээр. Ындыг чорук-биле аптежип болбас.

СЭКП-нин Уставы коммунист бу-зуралгашын шүгүмчүлөдү болгаш бот-шүгүмчүлөдү калбартып, чептер-лери дилимин-биле илсептеш олар мын чайлаарын чепи алырын, көр-гөттин мактамыр, ботун тогулар, бот-оожураар, чүгүл бодуңу бо-лаар чорукча удуз демиселчин не-

ген турар. Партия кежигүчү кичи шүгүмчүлөдү кылдар дээр калдыг-даа паралажышкынга удуз шиптирлиг ойтур шапашкынын бээр, партияга болгаш күрүсеге хая чедир турар калдыг-даа үзүлгелерге удуз илсеп-кили-биле демиселчи хулаалгези. Коммунист кичи бодуңу ол хулаал-гезин чедикшилик күрүсептиг шы-лаар шак ындыг байдалдарын чер болганга тургузар керек.

Партиянын болгаш күрүсегин са-лымчу-чурум болза албан-дуулаа болгаш ачы-хавыязын хамаан чокка бүтү коммунисттерге ызылаа сагымы чүгү болур дээрлин СЭКП-нин Уста-вында демделген. Партиянын Уста-вынын мурунга бүтү коммунисттер—ажылчы-даа, директор-даа, колхоз даргалы биле артылында анаа кежигүчү-даа ден эргели. Бистиң пар-тиянын ол эң чуугаа принципин утуз чорук оон чүгө чедирбес.

Чоокта чаа Курск областын Обон-ский «Изополи» заводтун директору М. Ф. Костунун ажалындаан соон-да, бузуралгаш удузугалынын өлө-жүгү стилинин тургустуна бергенин түнелди ол-дур. Ынчаарга ол стил ол дораан тургустуна бербэн, бичи-чүлөдөн эгелдеш болгай. Коммунист кичиги ол өйдүлө элзеп ар, оон шы-кыларын оон бодуңга дорту-биле, партияг эзу-биле айткан болза — ол бодуңу бээр турган магаток. Ы-

чаа-даа тургустуна барган ол ажал-дакчыны хай дептер принципал-дыг чорук коммунисттерге чок болган. Заводтан кирип турган чамдык ме-далдарын райкомга база тооп көрбөй барган. А директор дээрге бүгүндөй ханганга-ла бодуңу төлөвин чиди-рип тургусту: каржы болгаш аргаалаар чорукка улаштып карак ажиттаар, күрүме мегелээр чорук база туруп келген.

Коммунисттер—буржуа идеологи-янын калдыг-даа илсептигине, хуу өңүчү аажы-чачылы артыш-кынына, шажымч үзүл-бодула-ларга болгаш аргини өскө-даа ар-тышкынына удуз бузуралгаш демиселчилер болур-дур. Буржуа пропаганда калдыг-даа арга-биле со-кет кижилерин меделерин ханганга-лаш үргүчү орадалжын турар дээр-тин утут болбас. Ол пропаганда чү-лөң-даа чепсиксес: бистиң чептесте-ринист болгаш бергелеринист-даа ажалдаар, хоратан күнүлдерин кыл-дын эес информатцияларын таралып, хоолун бодуларын-даа негедерип турар, удурутчулар-биле массалар аразында шаашкаа кагар, национ-листтик артышкынына киргизерип орадалжыр, бистиң ийгилигинде мо-ралдыг болгаш политиктиг чыгыс экин кошкыларын орадалжыр дээр-чү кылбас дээрли. Коммунист кичигин хулаалгези—биске ажалын-жы-нин хулаалгези—биске ажалын-жы-

көк идеологиянын калдыг-даа илсеп-тигине удуз мога чокка демиселчи, партиянын идеалдарын, оон политиканын быжым-биле камга-лаар болгаш массаларга таймаш-лаарын, партиянын чон-биле харыл-заанын улам быжылаарын болгаш калбартып болур. Бедин принцип-алдыг болур чорук, ажалын шекке идеология-биле эптеш чок болуру коммунист кичиге кижилерин элзек болгаш кичээгөйлиг көөрү-биле, кичиге ауза көргүзгенин доктаалы орадалжышкыны-биле холбошкан турар үмүдүлүг.

Партияг болур чорук партияга хулаалгези алыр дайында шиптир-би-ле кады болбас. Ынчаарга биске ханым, идеология-биле политиктиг дайы-чыларын шынар практиктиг ажал-дыг партия амыралында илсептиг киржигенин түнелдештир тыптар. Оон үндешин болза илсез талазы-биле бузуралгаш, идея-теоретиктиг де-мелди көдүрүп дугайында доктаалы сагыш салыры болур. Марксизм-ленинни теориянын шигээдин алыр, бод

чечен
чогаал

болгаш

уран
чүүл

Михаил ШОЛОХОВ.

Лужини станциянын эвези дош-
талган чуга хары шайла-ла кара-
маш, чокта чуга ужул келген кара-
баарыктарын чүгүлө, хөөлөтөн
демир ушкыш, даш-кара.

Бажынар тооларынын шыта-
ры үзү-үзү, чыңгиле. Дээр-лаа
дээр-лаа... купшутур куу чүе. Имри-
тин боорга ымыд чүе бе, бажим-
нарнын дүрүзү чүе зес. Чүгө
Донкуу сынды дыйлаакин күстөр
база аргын барадын — беге-биле
чуруп каан чүе ушкыш.

Советтерин район сөздик. Чаа-
ла жамгырлан. Партинын округ ко-
митетинин секретары делегей байда-
лынын дугайында иштеткен сөс бу-
рузун бузууралган тода чугаалап тур-
ган. Делегатор сандайларга: соон-
дан көргө, кымыл хаажымыл казах
фураажалар, папахалар, маалай-
лар*, оодурулар айым-биле кой кечи
шимежергек кеткелзине ооргалар кес-
түр.

Секретарь Чемберленнин нотазын
номчул турган. Сөөгү оодурулар-
дан бир-ле кичи:

— Ыгылкаштар өрттөспө-тир, оуу!

— Оваартын көрүрү!

Хурал даргазы стаан-биле гра-
фини кыгырдыр үстүргүлө.

Оваартын көрүрү!

А кеткел тинген соонда, чартык
шак чарлап, чарлаптарга, кош чаа
таалым кымыл папахалар кырыкта ча-
тылып турган чеге мыт-шөмөң ө-
түр Майдаинковтун үнү ушкыш та-
ныш үн дыйкан каалган, Чоок турган-
нар-биле иткелжип чымыл чорутум.

Майдаинков дээр, Песчаный ку-
торун дагы сонугаткан даргазы-дыр.
Ону долгандыр казактар ичкээр.
Оларын ан амыа, булдоочу бергүн
элдер кеткелс оол чугаалап тур:

— Чү боор, чаалажым көргө-ле.

бис.

— Кондайлармыс сый иткелсө

чоор сен.

— А канчаар тулачул чорук бис!

— Оларда ам техника бар-дыр,

дунмай.

— Казак чокта айт кандыг ийик,
кичи чокта техника база-ла ымыд.

— Оларын кичин эвез деп бо-
даарын ол бе?

Майдаинков ан-на чугаалай бер-
ди. Оон үнү чоң, чымчак, кончүт эки
терге чаашкын кандыг ийик.

— Ынча дээрин соксат. Сен, дум-
макым, чырык чеге арай-ла ымыд.

Чү, дайын үнүн дийки, ол биске

коргунчүт аес... Түкү, сен далаша-
дай! Мээң чугам үе кирбей! Мен

чугаалап калтарымга, оон соонда

сааладыр сөгөл тургай сөздө, а ам

мөңү дымка. Он беш чыла бисти

герман дайынчыне чорудушкан. Уш

дугаар кыйгыртылгага, таварышкан

мен. Бистин чүс казакты Камеска

станицадан алган, шуут-ла фронту-
га салып кирипкен. Сес дугаар на-

даг диниялга кожул каан, мичаар-ла

оон-биле кожаткы чүе дег чоруп

тур бис олар. Тулачушкунарга ки-
рип каапкан бис. Стыр казымыга

аут-халуустен чарылдымыс. Ланчы-
лармыска чыдалар кадалаган бер-
ген, кыла-ла бердизис. Тулачу-ла

тур бис. Огуларга-даа, анаа черле-
ге-даа көржү бээр бис. Колдуула-ла

огуларга сегиржилп алыр. Ол хубай

довурак иштине чыл хиреде чымыл

кедизис. Дөрт ай хиреде дымш-даа

бербес. Бидымыс төктүп-ле келген!

Чамдыктары — кударалдан, чамдык-
тары — хир-чамдан тыптыр боор чү-

е-дыр. Ам артында аны-агы быт-
тар дивессе: кударалдан тымылган-
ны тас-тас, хир-чамдан тымылган-
ны мат-кара, доос-кара-ла! Быттар

аны-даа болза, дөмөй-ле кемгери

турдузус, хөйлөйин ужулаш, чеге

чакташ, ак-демир көзгөр азы үгер-бо

холды-биле басынгарга, шуут-ла хан

апар чүе. Шыкыш, баг кур-биле

дүжүр кактап турган бис. Оларын

ак-мис-биле дөмөй-ле аутуру турган

бис. Ол кире көздөп турганар-дыр!

Хөйлөкчеге мырышай өөр-өөр чыгы-
лар дег көжүр чоруп турганар-дыр.

Чаалажым-ла турар бис, мичаш.

Чүгүн ужул, канчаар чаалажым ту-
рарын кым-даа билбес. Өскөнүң ту-
разы-биле чоруп тур бис.

Бир чыа болганда, кударал мен

* Бөрттерин аязы-бүрү хевирлери.

алгааттырбайн келди. Өзүндө мен,

мырмал! Чамдыкта адыммы чок-

таарым кончүт, айт каларчымы та

канчаар ажаал турар чүе, ай-айм

биле көөр зес. Бирде кайда-чүе

каччыл-чооп турар багай өг-бүдөмүн

сактып келир мен. А кол-ла чүе: чү-

нүн ужул чоң кырпал, мен база мын-

да мынчал чоруп турар кичи мен, ол

бидизис.

Он алды чыла бисти фронтудан

ундүргөш, дөртөн бырыстаа хире ат-

каарлапкан кагалдыр. Чүс шеригте

чаа кичилер немешкен, барык-ла дө-

гөе кырган ашактар. Сөгел сады

хиникте чеккен, бир-ле ымыд чүе-
лер-дыр ийик. Бичин дыштаным,

аут-халуусту сегидир дерип алды-
мыс. База-ла халал! Дивизия шта-

бында дужаала келген: бистин чүс

шеригин фронт шугумуңче кичир

леп. Анаа солдаттар хөлөп турган

чүе-лер-дыр, онгуларже, ол малгыше

кирерин күзөзгөрчү. Алым-биле ку-

далажыр жөнү чок болганар-дыр.

Есаул Дымбаш тайылбырал тур-
ду: мичаадыр, мичаадыр дигелес.

Мен акаа бижик бижаш, улус ары-

зындап ундүр октаптым.

«Хайратты селер биске дайын

дугайын аны-агы ала-домакты кич

жилер арында чаалажым турар деп

тайылбырал бердиңер. А бис бо-
дузус улауууска удуз канчал хуежир

улус бис». Бижикти номчааш, ки-

жизинин ары куула-ла берди, а ол

хиресинде чүе-даа мытаамаш. Чүс

шериге кырган казактарын, ам ар-
тында староверлерин чүе холдушту-

рупканын ам-на билеп кагалдымыс.

Кырган чүе-лерин канчаар боор, ий-

ди-ла ийкан шаандан тура шериг ал-

бангына чачыгып калгылаан, а те-
некимээр, албандан пат-ла хөңү

калган аныактар өске херек-ле бол-
гай. Ол үеде полкуга кичиниң уга-
нын шыкындырар кадым бажым

сыймыдан ушта шаарымдан белен

турган.

Солдаттарга удуз бисти сымырп

алгаш чорутушкан. Бисте дөрт пүлө-

мөт болгаш бир куактыг машина бар.

Полкунук халезин черинге чоошулап

кедизис, а мында ийи чүс Кубань ка-

зактары, оон-даа ынай база калмык-

тарга дөмөймээр бир-ле черлик шо-
кар-шокар чүе-лер полкун буззале-
пкен туралар. Коргунчү-ла чүе ол,

думалаар! Мурунустан үгер-боо-
дуг ийи кезек шериг чоошулап ал-

ган, а полк арыг дээр аянда туруп

алган, бир-ле бидизис сөстөр-биле

удурамып алгырышкан тур. Оларга

офицерлер чоошулап берген, көгү-

дүп-ле турган, а олар шимеш-даа

диейай алгырышмашкан.

Бистин есаулуусу командантларга,

селемдеринс ужулгулап алгаш,

аит челижи-биле солдаттарын ар-
тында долгым алдымыс... Кубань

казактары база шимеш чорутулар...
Солдаттар ланчымылар октагылап-

тылар. Оларын чадир-одаг хевирлп

кыдыр салгаш, катап-ла алгыржил

туралар.

А мөңү үрүзм ажынайым, акым

ишти калды. Ажыг дустуг чүе дег

кынып келди. Мен база-ла анаа

аны-тымн артымга октап, чер иш-

тинде өрге дег боор чорааш, ам кан-

чал улауу ол хөөрге сымырп ки-
рер кичи мен?.. Чоошуладыр хал-

ды кедизис. Көөрүмге, бистин

аэроууустун кааза Филмонова хо-
раалап тулу-биле бир солдаттын

дучуун орта селеме ийи-биле тут-

суптур. Оон дучуу мен көрүп туру-

да-ла тулапталган, куруу хан апар-

ды, а ол бо-ла корга берген тур.

Анык солдат оол корткаш алгадай

берген. Оорган оолаш-ла дээр, би-

динмес хал чеге бердим:

«Оваартын, Филмонов!.. Ол мени

бак сөгдөс, старовер ымыд болбас

ужур чок. Селемем көдүргөш, кор-

гудар бодалым: «Оваартын, оон баш-

ка, бурган-на бо, хэй шаапканым-на

бол!» Ол экинден ланчымын дүжү

соп тур. Мен оон боскунче селеме

ужу-биле илтиптим... Хөтүлаштыр

шиптелеттим, а дигир кичини че-
роран кырында ырадыпканым ол

бооп-тур. Азым белин билбес ымыд

чүе бо-ла берип-тир, Кубань казак-

тары бисти «боолап эгелзис, а бис ха-

рымал тур бис. Черлик шокар чүе-
лер база бисче агакалап эгелзис, а

солдаттар ланчымылар алгылап аз-

гаш алгыржил, хамык айттыг улус-
ту боолап туралар. Хөлөй бергенери

ол-дур.

Бисти оон алгаш, баштай талче

ундүргөш, оон соонда Карпаттарже

салып чорудуштар: бидымыстан

адмырлп албанымыста-ла дагыл

чеге эхкелген. Дүе онгулаан орук-
тан бар чор бис. Дааш ундүрбес деп

дужаап каан. Он кулаш хире черде

австри онгулар бар чүе бооп-тур.

Ынчал-ла хуе-дизис. Баш уштуп

болбас. Чашкын улау-бес. Өа онгу-

ларын малгажы кажык доске че-
кип турар. Уйгу-даа, даш-даа чок.

Дирг чораан дүжү чүе! Чүе мын-
чал бо онгуларга өлүм-биле кускап-

тажып алгаш чадыр бис? деп болап

турдум. Австрийжер-биле чугаа-

лашса дээр бодал бажымдан ыраас,

шуут аммырлас. Оларын солдаттар

ырустан билдир бо-ла. Чамалык:

«Пан, чүе бистин-биле чаалажым

тур силер?» дээрлер. «А силер чүе

чаалажым тур силер?» дээр бис. Ара-

мыс мыр, оон ынай чугаалажым шы-

лаас мындыг бис. Эптин-биле чог-

ул алгаш, чугаалажым болбос чор-

го деп болап кээр мен. Арга чок-тур!

Мал-маган шыкаш, уласту тингип

сымырган демир-биле аныгай ка-

жаалап каанар, а австрийжерлер

буза бистер шыкаш кичилер-дыр.

Урукту эминден чарганы дег, бис-
тин шугуу-усту черден азырып каан-

ар. Бистин дилымыс чангыс болур

ужурау.

Бир-ле артен откуп кээриликсе,

танымалым шимээрден тур: «Ой,

думалаар, тенгип демиривисе ап

туттуну берип-тир. Австрийжер

база шимээрден туралар, тараа

богула кара-баарыктар-ла. Бажым

ны бичи көдүрүп кээримге, чиге ду-

жумла буур тур. Сымык, мыкаш, чү-

ге мыйым улау. Тенгип демирде

мыйым мыйымтына берген. Солагай

талааста фронтуга удуз тулачуш-

куннар болган чүе, боо далажымал

онгулар азынчыне кире халып келген

ак бооп-тур.

Австрийжерлер алгыржил-дыр: «Пан-

на, хөөкү амыттын салынар, боо-

лаас бис!» Мен шинелем уштуп

октапкар, дег кичине үе халы-

дым. Оларын онгуларыне көрдүм,

чүге баштар төгүрүңээр. Анче

базиптарымга, ол тептиккен туруп-

кан, өргөннер кыжыраар. Менэ база

үш казак дулаалажып келди. Кан-

чал-лаа чадаштымыс, буур бисти

чоошулаптайн-дыр! Көөрүүске, ав-

стрийжерлер маңжым орлар, лан-

чымы чок, бирээм демир кезер ха-

чымал.

Ам-на орта чугаалаштымыс. Бис-

тин баштынмыс дег артынга ча-

дыпкаш, кыдык австрийжерже шы-